

Kojanitz László: *A történelmi gondolkodás fejlesztése. Válogatott tanulmányok*. Szeged: Belvedere Meridionale, 2021, 274 oldal. ISBN 978-615-6060-41-9.

Varga Krisztina

Kojanitz László 2021 júniusában megjelent tanulmánykötete kronologikus s egyben tematikus felépítésű, a szerző 1992 és 2021 között megjelent publikációit foglalja össze, miközben a legtöbb írás az utóbbi 5 év munkája. Maga a szerző a magyar történelemdidaktika egyik legismertebb személyisége, történelemtanár, tankönyvkutató és tananyagfejlesztő.

A kötet összesen 17 tanulmányt tartalmaz, melyek 5 fő témakör (fejezet) körül csoportosulnak. A tanulmányok többsége önálló formában az *Iskolakultúra*, az *Új Pedagógiai Szemle*, a *Történelemtanítás* és az *Eruditio – Educatio* című szakfolyóiratokban jelentek meg. Az egyes tanulmányok végén feltüntetett szakirodalmjegyzék arról tanúskodik, hogy a szerző igen jártas a külföldi (főként az angol nyelvű) szakirodalom terén is.

Külön érdemes kiemelni a kötet elején szereplő két előszót. Az elsőt az egyik legjelentősebb magyarországi történelemdidaktikus, F. Dárdai Ágnes írta. A második előszó a szerző személyes előszava, melyben kitér saját tanári pályájának kezdetére, illetve összegzi munkásságának legfontosabb célját: „Egész pályám alatt arra kerestem a választ, hogyan lehet a történelemtanításban rejlő lehetőségeket a legjobban kihasználni a diákok képességeinek és személyiségének gazdagítása érdekében.” (11. old.)

Az első témakör a *Tevékenységbe ágyazott történelemtanítás* címet viseli, és három tanulmányt foglal magába. Ezek közül az elsőben – a *tevékenység- és képességcentrikus történelemtanítás* – a történelmi képességek fejlesztése mellett érvel, konkrét gyakorlati példával alátámasztva: az angol nemzeti alaptanterv történelemre vonatkozó követelményeiből válogatva az általános iskola 6. osztályában tanulandó Kalandozások és államalapítás témájára alkalmazza azokat. A következő tanulmányban egy olyan, meg nem valósult tervről ír, mely a világbanki projekt keretén belül a szakközépiskolák képzését változtatta volna meg, beleértve a történelem tanítását/tanulását is. A témakör utolsó tanulmánya, az *Új történelmi programok fejlesztésében* olvashatunk a tudás fogalomrendszeréről és a sémák szerepéről, az ismeretek és a sémák közötti szoros kapcsolatról, valamint gyakorlati példával illusztrálva arról, hogy milyen tudásának kellene lennie egy jó képességű tanulóknak az 1956. évi forradalomról.

A második témakör a *Kutatásalapú történelemtanítás* két hosszabb tanulmányt tartalmaz. Ezek közül az elsőben (*A kérdésorientált [inquiry based] történelemtanítás összekapcsolása az IKT adta lehetőségekkel*) a tanulói aktivitás fontosságát hangsúlyozza, melyet az inquiry based learning is magába foglal (a kifejezés magyarul: kérdésfeltevésen, kutatáson, vizsgálódáson alapuló tanulást jelent). E módszer során a diákok és a tanár közös munkáját egy jól megválasztott kérdés indítja el, melyet az információgyűjtés és adekvát forrásokkal való munka követ,

s vezet el a probléma megoldásához. Ezáltal a tanulók betekintést nyerhetnek a történelmi munkába is, hiszen ők maguk kutatnak, vizsgálják, s vonják le a következtetéseket. Továbbá e tanulmányban arról is olvashatunk, hogy hogyan lehet ezt a módszert összekapcsolni a modern oktatástechnológia, az IKT adta lehetőségekkel (pl. digitális tananyagok, interneten elérhető források, digitális archívumok és adatbázisok).

Ehhez a témakörhöz szorosan kapcsolódik a fejezet második tanulmánya, amely a kutatásalapú tanulással foglalkozik, melynek elengedhetetlen része a kíváncsiság által motivált kérdések megvitatása. Ehhez szükséges a változatos források felhasználása a tanítási órán, ami mellett a szerző is érvel, mert ezek által fejleszthető a történelmi gondolkodás.

A következő fő tematikus egység éppen e címet viseli: *A történelmi gondolkodás fejlesztése*. Ez a tanulmánykötet legterjedelmesebb fejezete, ez tartalmazza a legtöbb tanulmányt, szám szerint hatot. Ezek közül az elsőnek (*A történelmi gondolkodás fejlesztésének irányzatai*) az elején a tanuló gondolkodás fejlesztésének fontosságát emeli ki a szerző, azzal az indokkal alátámasztva, hogy a magasabb szintű gondolkodási képességek elsajátítása az iskolai tudás legértékesebb része. Ezért fontos a történelmi gondolkodás fejlesztése is. Ezt követően a történelmi gondolkodás és műveltség fogalmát értelmezi az angol nyelvű szakirodalom alapján (historical thinking, historical literacy, historical consciousness, historical reasoning). Emellett e tanulmányban olvashatunk még a korszerű történelmi tudás összetevőiről, valamint a történelmi gondolkodás modelljének az alkotóelemeivel is megismerkedhetünk.

A következő tanulmányban azzal foglalkozik, hogy mi játszódik le a tanulók fejében, miközben tanulják a történelmet. Kitér arra is, hogy a különböző interpretációk értelmezése és összehasonlítása által hogyan válhatnak kritikus olvasóvá, amely a mindennapi életben is szükséges.

A történetmeséléstől a reflektív történelemszemléletig című tanulmányban arra keresi a választ, hogy hogyan válhat „hasznossá” a történelem tanítására/tanulásra szánt sok idő és munka, s a diákokban is kialakuljon a történelmi műveltség iránti igény. Emellett részletesen definiálja a történelmi tudás tartóoszlopait, melyek közzé a képességfejlesztést, a történelmi időszemlélet kialakítását, illetve értelmező és tartalmi kulcsfogalmakat, a történelmi tudat kialakítását és folyamatos erősítést, s negyedikként a reflektív történelemszemlélet kialakítását sorolja.

A következő két tanulmányban a kauzalitás (ok-okozatiság és következmények) szerepével foglalkozik a történelmi gondolkodásban és a történelemtanítás során. Ezek közül *A diákok esszéinek elemzése a kauzális összefüggések bemutatása szempontjából* című tanulmányban egy konkrét empirikus kutatásról és az eredményeiről olvashatunk, melyet a szerző végzett abból a célból, hogy hogyan értékelhető a diákok érettségi esszéfeladatában az ok-okozatiság közötti összefüggések bemutatása.

A fejezet utolsó tanulmányában a szerző a magyarországi ún. újgenerációs történelemtankönyvekben vizsgálja, hogy miként fejleszthető a tanulók történelmi gondolkodása főként a történelmi kulcsfogalmak által.

E tanulmány vezet rá a következő nagyobb tematikus egységre, mely *Az értelme-*

ző *kulcsfogalmak tanítása* összefoglaló címmel került be a tanulmánykötetbe. Az ebben a részben található tanulmányok közül az elsőben a történelmi interpretáció fogalmával, céljaival, jellegzetességeivel és a történelemtanulásban való jelentőségével foglalkozik a szerző. Az ezt követő írásában a történelmi interpretációt párhuzamba állítja az elbeszélt történelemmel (oral history), valamint annak szerepével a tanulásban; a tanulók történelemszemléletére és a történelmi gondolkodásának a fejlesztésében játszott szerepével.

Kojanitz László az 2020-as történelem kerettanterv alapján az értelmező kulcsfogalmak (metafogalmak) közé az „ok, következmény, változás és folyamatosság, tény és bizonyíték, történelmi idő, történelmi forrás, történelmi jelentőség” fogalmait sorolta. Ezek közül kettővel (az okokkal és a változásokkal) részletesebben foglalkozik egy-egy tanulmányban. Az *értelmező kulcsfogalmak tanítása és tanulása: az okok* című tanulmányban részletesen és számos gyakorlati példával alátámasztva bemutatja, hogy ha a miért típusú kérdésekre keressük a választ a tanulókkal, akkor a történelmi események okait, ok-okozati összefüggéseit firtatjuk. Hangsúlyozza, hogy e képesség fejlesztése (a tanulók felismerjék és tudatosítsák, hogy egy esemény vagy egy személy döntése több különböző okra vezethető viszsza) különösen fontos a tanulóknál.

A tanulmánykötetet utolsó témaköre – *A történelmi tudat fejlesztése* – viszonylag rövid, két tanulmányt foglal magába, viszont a szerző utóbbi két évben megjelenő írását, illetve előadását, s ezáltal a legaktuálisabb álláspontot foglalja magába. Az első tanulmányban (*A történelmi tudat fejlesztésének jelentősége és problémái*) a történelemoktatás jelenlegi helyzetével és kihívásával foglalkozik, amelyhez szorosan kapcsolódik a történettudomány, illetve a public history közötti különbség (ellentét) is, valamint a történelmi tudat alakulása. Ehhez a tanulmányhoz szorosan kapcsolódik a kötet utolsó tanulmánya (*A történelmi tudat fejlesztésének feltételei Magyarországon*), amely a szerző 2020 áprilisában a Grazi Egyetem által szervezett konferencián elhangzott előadásának az első publikált változata. A tanulmányban főként a történelmi gondolkodás, történelmi megértés és a történelmi tudat közötti különbséggel, valamint a történelemtanítás és a történelmi tudat fejlesztésével foglalkozik.

F. Dárdai Ágnes előszavával egyetértve ajánlom a kötetet történelemdidaktikusok, gyakorló pedagógusok, történelemtanárok és történelemtanári képzésben résztvevők számára, illetve mindenkinek, aki érdeklődik e témák iránt. Összességként elmondható, hogy a könyvet elolvasó személy nemcsak elméleti, hanem gyakorlati példákkal alátámasztott ismeretekkel gazdagodhat e tanulmánykötetből.